PICTURES AND MEMORY IN THE NOVELS THE PHOTO LIBRARY. THEME AND VARIATIONS AND THE PHOTOGRAPHER OF THE ROYAL COURT

Dana Nicoleta Popescu

Scientific Researcher III, PhD, „Titu Maiorescu" Institute of Banat Studies, Romanian Academy, Timișoara Branch

Abstract: Our approach aims to present the intersection point of the novels The Photo Library. Theme and Variations by Adriana Bittel and The Photographer of Royal Court by Simona Antonescu: the two books meet around the symbol of the photo as a means of capturing the ephemerality of significant moments. Adriana Bittel's highly subjective voice focuses on the witness of numerous destinies, a woman who guards the photo library of a magazine, both her job and the meaning of her life. The protagonist of Simona Antonescu's novel, a successful photographer in the Belle Epoque Bucharest, is also a keeper of his contemporaries' history.

Keywords: novel, image, symbol, memory, psychology, history

Fototeca. Temă cu variațiuni de Adriana Bittel și *Fotograful Curții Regale* de Simona Antonescu diferă semnificativ prin scriitură și aderența la un anumit tip de estetică. În cazul Adrianei Bittel, exegeții au remarcat cehovianismul (Gabriel Dimiseanu, Mircea Iorgulescu, Daniel Cristea-Enache, Cosmin Ciotloș, Adrian G. Romila, Marius Miheț), spiritul postmoderm (Tudorel Urian, Marius Miheț), simțirea enormă și văzul monstruos în prelungirea lui I. L. Caragiale (Tudorel Urian, Cristian Pătrășconiu), tehnica proustiană (Alexandru Budac). Romanul Simonei Antonescu (câștigătorul Concursului de Debut al Editurii Cartea Românească în 2014) se înscrie între narațiunile istorice moderne, ce reconstituie o lume apusă prin migăloasa documentare, îmbogățită apoi prin jocul eliberat al imaginației. Cele două romane se întâlnesc însă pe teritoriul privirii, al observației, al capturării efemerului în imagini.

Adriana Bittel și-a plasat cartea sub semnul privirii, alegând un motto din Max Frisch:

„Ceea ce putem trăi: așteptarea sau amintirea. Punctul lor de întretăiere, prezentul, aproape că nu poate fi trăit ca atare; fapt pentru care rareori reușești să descrii un peisaj atâta vreme cât îl ai în fața ochilor. *Acum* este vremea privitului." (p. 5)

Abordarea intens subiectivă din *Fototeca. Temă cu variațiuni* este construită pe analiză psihologică, Coca servind drept liant pentru celelalte personaje autoreflexive (Scarlat Pancu, Radu, Natalia, Ana și Dan Farcaș, fiul lor, Matei, Alexandru Șufană, Lucreția Oprea, Irina), actanți – fiecare cu voce personală – în universul închis, străbătut zilnic de protagonistă în drumurile ei previzibile. Angajată ca documentaristă la un periodic din București, Coca *documentează* și în viața privată, zi de zi, existența ei și a celorlalți:

„Ca personaj mereu intermediar, ea descoperă, în mod ciudat, o anume desfătare în ipostaza (auto)creată de mijlocitor. Nu întâmplător ceilalți o asimilează Fototecii înseși, nicidecum unei ființe. [...] *Fototeca* chiar asta este: istoria unei Cenușărese ce colecționează imaginile lumii alcătuind glosarele celorlalți, datorită privilegiului de-a observa fără a fi privită. Povestea urâtei-frumoase ce dă un sens social unicității ei." (Marius Miheț)

Ochelarii de mioapă, purtați de Coca din copilărie și unul dintre motivele retragerii ei însingurate într-o aparență anodină, acționează precum diafragma aparatului de fotografiat: înregistrează clișee, care însă niciodată nu devin fotografii, adică obiecte vizibile, permițând

accesul sau interferența altora prin simplă privire, ci sunt stocate în memoria alesei, menită să păstreze poveștile celorlalți. Activitatea cotidiană a documentaristei simbolizează modul ei de viață:

„Preluase o dezordine moartă, cartoane, pagini disparate, fragmente, și își impusese să facă din ea un cub. Transferase experiența din regimul viu al întâmplărilor în cel plan, înviindu-l cu articulații subiective. De aceea «ordinea» făcută de ea în fototecă nu putea fi explicată, alăturările neavând semnificații decât pentru sine. «Eu sunt Fototeca» – s-ar fi putut recomanda." (Adriana Bittel, *Fototeca. Temă cu variațiuni*, p. 76)

Somnul, liniștire firească după febrilitatea înregistrării continue, dobândește valențele acoperirii unui obiectiv suprasolicitat.

„Coca se distinge de mediul uniformiza(n)t prin felul de a privi. În mod paradoxal, miopia progresivă de care e suferindă reprezintă declicul conștientizării singurului ei talent: privitul, cu multiplele lui nuanțe (a vedea, a se uita, a privi) și inepuizabila capacitate de stocare în memorie a imaginilor ajunse pe retină.", analizează Snejana Ung. „Astfel, dacă obiectivitatea rece care definește cursivitatea vieților anodine este urmarea lui a vedea, lumea impregnată de sensibilitate, redată prin inflexiunile nostalgice, zeflemitoare și lirice, este rezultatul lui *a privi*."

Fire nevăzute și rareori bănuite o leagă pe Coca – Amalia, după numele ei real, necunoscut sau neutilizat de personajele ce au inclus-o în viața lor, oferindu-i un loc umil sau receptându-i prezența ca pe un drept de la sine înțeles, nu ca pe un gest solidar. Unii dintre ei vădesc, la rândul lor, stranii legături cu fotografiile.

Scarlat, fotograf de meserie, dispare aproape sub povara aparatelor ce îi copleșesc statura măruntă, anihilându-i persoana în detrimentul rolului pe care și l-a ales. Camaderia cu puține vorbe dintre el și Coca se încheagă în jurul clișelor ce așteaptă să fie developate. După o lungă absență, Irina revine în viața Cocăi printr-o fotografie, întâmplare ce va prilejui mărturisiri târzii despre prietenia lor din tinerețe, înfiripată pe contraste. Un clișeu retușat până la transfigurare o preschimbă pe Coca în Amalia, întrupare virtuală a celei ce ar fi putut să fie, dar și personaj real într-un episod asemănător cu o intersecție între lumea familiară și un segment dintr-un univers paralel.

„Se simte în proza Adrianei Bittel ceva din aerul literaturii desantiste: abordarea ironică, preocuparea pentru aspectele insignifiante ale vieții, redarea existențelor terne, vulnerabile, ridicole, lipsite de glorie, coborârea literaturii în banalul cotidian, tentația intertextualității." (Tudorel Urian, *Fustele lui Mitică*)

Fotograful Curții Regale de Simona Antonescu, prozatoare ce preferă narațiunea tradițională, brodează personaje și întâmplări pe fundalul unor evenimente istorice semnificative (câștigarea independenței României, participarea României la Expoziția Universală de la Paris din 1889). De data aceasta, autoarea însăși a cercetat fotografii de epocă și le-a plasat în deschiderea fiecărui capitol al cărții, fiecare dintre el sursă de inspirație pentru plămădirea unei narațiuni ce ar fi putut deveni o schiță sau nuvelă de sine stătătoare. Istoriile aparent disparate dobândesc coeziune prin prezența artistului Franz Mayer (modelul real a fost Franz Mandy, creatorul primei fotografii reproduse în volum), care a prins pe cartonul migălos lucrat momente definitorii din viețile unor oameni.

Irina Petraș relevă așteptarea cititorului contemporan pentru un nou tip de roman istoric: „Romanul își relativizează ancorările, el nu se mai (con)centrează pe reconstituirea unei Mari Povești căreia i se asigură un minimalist fundal de epocă, ci, oarecum dimpotrivă, cercetează în detaliu recuzita unei perioade, așa cum se răsfrânge ea în documentele la îndemână (adică deja modificată, interpretată), iar readucerea secvenței temporale în atenția scriitorilor de azi se asigură prin recursul la o mică poveste cu suspans, care să te țină aproape de ceea ce e cu adevărat important: bogăția de miresme, gusturi, gesturi, costumații, cutume, «mărunțișuri» cu tâlc ale oamenilor acelei epoci revolute." Remarcând reliefarea minunțioasă

și resuscitarea parfumului unei epoci, Alexandru Oravițan alătură *Fotograful Curții Regale* unor opere precum *Marșul lui Radetzky* de Joseph Roth și *Oameni din Dublin* de James Joyce.

Orele petrecute de Franz Mayer lângă Arcul de Triumf în așteptarea întoarcerii victorioase a armatei române după Războiul de Independență, plănuind să imortalizeze solemnitatea momentului, dau la iveală o mulțime de cadre virtuale, triviale, amuzante, pitorești, după cum diverse siluete intră în obiectivul potrivit pentru fotografia istorică:

„Încadrase Arcul de Triumf chiar în centrul viitoarei fotografii. Era amiază, și soarele rămăsese ascuns după nori de mai bine de un ceas, ceea ce făcea pe Franz să fie sigur că acolo va rămâne pentru tot restul zilei. Calculase deci timpul de expunere fără teama că va fi nevoit să-l mai modifice./ În fața Arcului, între el și aparatul de fotogafiat, mulțimea devenea personajul principal al întregii fotografii." (Simona Antonescu, *Fotograful Curții Regale*, p. 62)

Protagonistul ce ia lumea în primire prin intermediul noului aparat cu lentile îndeplinește aceeași funcție ca păzitoarea fototecii. În vitrina atelierului, fotografiile mereu înnoite și rearanjate înfățișează, în ipostaze elegante, familia regală și suita reginei Carmen Sylva, negustorii vecini, cu familiile, etniile și secretele păzite cu strășnicie, dar și rudele apropiate ale Annei Mayer, soția lui Franz. Totuși, își fac loc și instantanee ale oamenilor sărmani, ce l-au impresionat pe Franz prin destinele lor cunoscute sau reconstituite din fragmente.

„O poveste despre nașterea României, a identității multiculturale românești, la sfârșitul secolului XIX, este spusă prin intermediul fotografiilor, dezvoltând o modalitate recurentă în proza de tip postmodern, cu antecedente la Hortensia Papadat-Bengescu [...] sau la neterminatul *Sub pecetea tainei* de Mateiu Caragiale", notează Dan Gulea. În continuare, cronicarul menționează că fotografia a devenit pretext literar postmodern la Radu Petrescu, *Didactica nova* și Cristian Popescu, *Local familial*, în timp ce Gheorghe Crăciun a realizat o poetică a scriitorului-fotograf în *Acte originale, copii legalizate*.

Obiectivul aparatului îi facilitează lui Mayer descifrarea ascunzișurilor sufletelor omenești:

„Franz obișnuia să privească lumea prin obiectivul unuia dintre aparatele lui, atunci când voia să înțeleagă./ I se întâmpla să nu poată pătrunde înțelesul unei priviri care spunea totul despre purtătorul ei. Alteori un singur moment, o clipă trecătoare, avea taine pe care el le voia descoperite. Și atunci privea toate acestea printr-un aparat de fotografiat. Camera îngustă tăia din jurul miezului tot ceea nu era necesar și aduna întreaga atenție și înțelegere a lui Franz în jurul omului sau clipei ce-l țintuise locului." (Simona Antonescu, *Fotograful Curții Regale,* p. 300-301)

Pentru cel ce știe să privească, fotografiile pot destăinui multe. Fetița negustorului de cafea, Despina Agopian, întinde mâna spre sabia tatălui, prefigurând nonconformismul viitoarei feministe. Banca goala din clasa Școlii Centrale de Fete ar fi trebuit să fie ocupată de două eleve supuse normelor stricte, dar Elena și Ilinca au fost pedepsite după ce au fugit din școală, adăpostindu-se noaptea în prăvălia încuiată a lui Socec, unde au citit, fascinate, poezii de Eminescu. Stanca și Domnica Budișteanu, croitoresele doamnelor din lumea bună, au atitudini nefirești în poză pentru că au fost fotografiate separat – a treia soră, bolnavă psihic și ascunsă de ochii clientelor, necesită îngrijire permanentă.

Ca orice creator, Franz Mayer nu se sfiește să declare că își dorește nemurirea. După Primul Război Mondial, epoca rochiilor scurte, cinematografului și dansului charleston află atelierul la locul său, sub același nume, deși fotograf e acum fiului fostului ucenic al lui Franz. În vitrină, fototeca lui Franz Mayer își savurează nemurirea.

BIBLIOGRAPHY

Antonescu, Simona, *Fotograful Curții Regale*, Iași, Editura Polirom, 2016

Bittel, Adriana, *Fototeca. Temă cu variațiuni*, București, Editura Humanitas, 2015

Budac, Alexandru, *Bucureștence*, „Orizont", XXVIII, 2016, nr. 3, p. 7

Ciotloș, Cosmin, *În apărarea unui roman*, „România literară", XLVI, 2015, nr. 29

Cristea-Enache, Daniel, *Cum ne trece viața*, „România literară", XLVI, 2015, nr. 4

Dimiseanu, Gabriel, *Fericita întâlnire*, „România literară", XXXIX, 2006, nr. 22

Gulea, Dan, *La Belle Roumanie:* ***Fotograful Curții Regale*** *de Simona Antonescu*, https://filme-carti.ro

Iorgulescu, Mircea, *Blândă rău!*, „România literară", XXXIX, 2006, nr. 22

Miheț, Marius, *Cenușăreasa de serviciu*, „România literară", XLVI, 2015, nr. 26-27

Oravițan, Alexandru, *Declanșarea nemuririi*, „Orizont", XXVII, 2015, nr. 6, p. 10

Petraș, Irina, *Întoarceri și fugi*, „Apostrof", XXVIII, 2017, nr. 8

Romila, Adrian G., *Inadecvarea*, „România literară", XLVI, 2015, nr. 34

Ung, Snejana, *A vedea & a privi*, „Orizont", XXVIII, 2016, nr. 11, p. 12

Urian, Tudorel, *Fustele lui Mitică*, „România literară", XXXIX, 2006, nr. 47

Urian, Tudorel, *Parfum de secol XIX*, CVI, „Viața românească", 2017, nr. 8